

Archeologische verkenningen (2)

door J.H.J. Joosten

De sensationele ontwikkelingen in de omgeving van Vleuten-De Meern volgen elkaar snel op. Was het enkele maanden geleden het skelet van een ongeveer 2000 jaar geleden vermoorde man dat opzien baarde, onlangs was het de ontdekking van een muntschat bestaande uit zilveren munten uit de veertiende eeuw. We wachten nog steeds op de onthulling van het tijdstip waarop de moord heeft plaats gevonden. De botresten kunnen met behulp van de C14-methode gedateerd worden. Bij al die ontdekkingen is het belangwekkende feit dat hier een voor de archeologische wereld vrij zeldzame vijfde-eeuwse nederzetting is aangetroffen wat op de achtergrond geraakt. In deze rubriek komt dit nu aan de orde.

Verder wordt ingegaan op een reactie van een van de lezers over de onbekende ligging van de stroomrug in de bebouwde kom van De Meern. Een onderwerp dat de vorige keer aan de orde kwam. Tenslotte wordt de ophanden zijnde opgraving besproken van een oude woonplaats in Themaet. Mogelijk betreft het hier een laatmiddeleeuwse omgrachte hofstede. Zonder de opmerksaamheid van een van de leden van de archeologische werkgroep 'Oude Rijn' was deze hofstede in de toekomstige Haarrijnse plas verdwenen.

Heipalen in De Meern

Op de geomorfogenetische kaart van Zuid-Utrecht uitgebracht door het Geografisch instituut Utrecht zijn de tijdens de verkenning bebouwde gebieden niet in kaart gebracht. De Heldammer stroomrug die gedeeltelijk onder het daardoor niet in kaart gebrachte gedeelte van De Meern loopt is daar dus niet te volgen. Toch is juist dat gedeelte voor archeologen van groot belang. Niet allen moet daar de in de Romeinse tijd bestaande gegraven (of natuurlijke) verbinding met de Hollandse IJssel aansluiten op de in die tijd watervoerende Heldammerstroom, maar ook maakt de Romeinse weg die de uiterste zuidrand van de stroomrug volgt hier waarschijnlijk een scherpe bocht naar het noorden waar het castellum ligt, bovendien moet de weg hier de zojuist genoemde waterweg oversteken. Het is dus niet ondenkbaar dat de brugpeilers nog in de grond zitten. De juiste plaats van de bocht en de plaats van de brug is zonder een bodemonderzoek moeilijk te vinden.

De heer A.J.Kragten geeft in een brief aan onze redactie een stukje interessante informatie over deze problematiek. Bij de aanleg van de huizen langs de Ten Veldestraat, zo schrijft hij, zijn de huizen onderheid met palen van zeer verschillende lengten. De huisnummers 3 t/m 19 zijn met palen van 6 m onderheid, de nummers 21 t/m 35 met langere, maar deze verdwenen in het midden terwijl ze aan het eind boven de grond uit kwamen. De nummers 37 t/m 51 konden op staal worden gebouwd. Het onregelmatige bodemprofiel maakt het aannemelijk dat de Ten Veldestraat hier de stroomrug raakt of kruist. Deze informatie maakt het waarschijnlijk dat de stroomrug westelijker ligt dan men op grond van de wel gekarteerde omgeving zou verwachten. Dit betekent tevens dat de Romeinse weg de Ten Veldestraat waarschijnlijk snijdt ter hoogte van een huisnummer boven de 51. De weg moet hier in de buurt de zojuist genoemde waterweg zijn over gestoken. Deze plaats ligt dan wel iets oostelijker.

Mochten de bewoners van huizen in deze buurt hout- of paalresten diep in hun tuin aantreffen laten zij er dan snel melding van maken!

Vleuten tijdens de volksverhuizingen

In de meeste geschiedenisboeken staat de periode vlak na het vertrek van de Romeinen aangegeven als de tijd van de grote volksverhuizingen, een roerige periode waarover weinig bekend

is. De Franken namen de plaats van de wegtrekkende Romeinen in en stichtten het Frankische rijk. Meestal laat men op dit tijdstip de vroege middeleeuwen beginnen. Nederzettingen uit het eerste gedeelte van deze periode noemt men Merovingisch, naar het koningshuis waar de eerste Frankische koningen uit stamden.

In de omgeving van Vleuten zijn in tegenstelling tot elders wel veel sporen uit deze periode aangetoond. De vondst van de vijfde-eeuwse nederzetting waaronder het skelet van de vermoorde man werd aangetroffen past in dit beeld. Ook in de weilanden langs het Haarpad, achter de bloemenveiling en op de Hoge Woerd zijn Merovingische sporen aangetroffen.

In deze periode kwam Dorestad, gelegen tegenover het huidige Wijk bij Duurstede, op als internationaal handelscentrum. De waterweg die Dorestad met Engeland verbond was de Oude Rijn. Halverwege naar Katwijk lag Vleuten, een mooie pleisterplaats. Een van de weinige geschreven bronnen uit die tijd, de *Cosmographia Ravennatis Anonymi* getuigt daar mogelijk van.

Eind zevende eeuw stelde een onbekende uit Ravenna uit klassieke bronnen deze wereldbeschrijving samen. Hij noemde in het Frankenland vanaf Mainz, de Rijn stroomafwaarts volgend, een reeks aan deze rivier gelegen plaatsen. De laatste vijf, Noita, Coadalfaveris, Evitano, Fictione, en Matellionem, zouden in Nederland gelegen kunnen hebben. Noita is wel eens met Nijmegen geïdentificeerd, Coadalfaveris is niet meer thuis te brengen en Evitano is vrij zeker het tegenover Dorestad gelegen castellum dat in andere bronnen met *Levefanum* wordt aangeduid. Matellionem, is het bij Leiden gelegen castellum dat elders Matilo heet. Over Fictione bestaan twee opvattingen. Het zou het castellum *Fectio* bij Vechten kunnen zijn of een verschrijving van *Fletione*, dat voorkomt op de *Tabula Peutingeriana*, een Romeinse wegenkaart. Toch pleit er meer voor de tweede opvatting.

De onbekende uit Ravenna heeft de klassieke bronnen bewerkt naar vijfde-eeuwse toestanden en in die tijd was in Vechten weinig te beleven. Bovendien werd in de achtste eeuw Vechten aangeduid als *Fethna* en niet meer als *Fectione*. Deze beide argumenten pleiten niet voor de opvatting *Fictione* = Vechten. Het zou dus heel goed kunnen dat *Fictione* een verschrijving is van *Fletione* = Vleuten. De afstanden op de *Tabula Peutingeriana*, waarop *Fletione* voorkomt, wijzen ondubbelzinnig de omgeving van het castellum in De Meern aan als de plaats

Uit de Geomorfogenetische kaart van Zuid-Utrecht. Geografisch Instituut Utrecht, H.J.A. Berendsen 1982. Fs1 en Fs2 zijn de gebieden waar niet zwaar geheid zou hoeven te worden, tenzij gebouwd wordt in de restgeul die door deze gebieden heenloopt, de restgeul heeft een vulling van klei en veen. In de gebieden aangegeven met Fs5 en Fk1 moet vrij zeker geheid worden, vrij dicht onder de oppervlakte licht veen. De Romeinse weg is met een dikke lijn aangegeven en geblokt waar de loop onzeker is.

waar Fletione gelegen heeft. Het blijft natuurlijk altijd moeilijk om bronnen die door veelvuldig kopiëren vele verschrijvingen bevatten te interpreteren.

Misschien dat de opgravingen in de komende jaren meer duidelijkheid geven en blijven de vondst van een gouden munt uit Dorestat langs het Haarpad en geruchten van vondsten van nog meer van deze munten uit het circuit van de onderzoekers met metaaldetectoren in onze gemeente niet de enige getuigen van de plaats die Vleuten had aan deze vroegmiddeleeuwse handelsroute.

Een omgrachte hofstede op Themaet

De aanleg van de Haarrijnse plas in de polder Themaet heeft de gemeente aangezet om onderzoek te doen naar archeologische resten die mogelijk bij de ontgroning verloren zouden gaan. De stichting RAAP is gevraagd middels een booronderzoek de archeologische waarden van dit gebied vast te stellen en deze stichting heeft in 1999 rapport uitgebracht.

Dit RAAP-rapport meldde slechts de aanwezigheid van concentraties puin die geacht werden van stort afkomstig te zijn. Een van de leden van de archeologische werkgroep 'Oude Rijn' was bij een historisch onderzoek naar de bewoning van dit gebied op

een kaartje uit 1639 gestoten waarop, op de plaats van de puinconcentraties, een woonplaats staat afgebeeld. Er werd aan de bel getrokken en een nader onderzoek werd ingesteld. De werkgroep heeft samen met een deskundige van de provincie het terrein nog eens goed bekeken. Voorlopig werd vastgesteld dat er weliswaar puinresten zijn die van stort afkomstig zijn, maar dat dit niet het geval is op de plaats die het oude kaartje aangeeft. De stort heeft de stichting RAAP mogelijk op het verkeerde been gezet.

De gemeente heeft zich zeer positief opgesteld en werkt mee aan een opgraving uitgevoerd door de werkgroep 'Oude Rijn'. De provincie is bereid een deskundige dit project, dat voornamelijk door amateurs zal worden uitgevoerd, te laten begeleiden. Op dit moment al worden de vrijwilligers van de werkgroep geschoold in het innemen van sporen en vondsten en in het verwerken en registreren hiervan. Begin 2000 hoopt de werkgroep op de locatie in actie te komen.

Intussen is ook het historisch onderzoek naar deze woonplaats gestart. Uit oude akten, leenregisters en andere stukken uit oude archieven blijkt dat de plaats al in 1472 bewoond was. Ook wordt in deze akten gesproken van *singhelen ende grafen* om de hofstede. In de periode 1300 tot 1600 zijn meer van deze woonplaatsen aangelegd. Vrije boeren en lagere edelen omgrachtten uit statusoverwegingen hun behuizingen. Sommige van deze plaatsen zijn uitgegroeid tot ridderhofsteden, anderen zijn boerenbedrijven gebleven.

De hofstede in Themaet is al bijna twee eeuwen verlaten. Kaarten van begin negentiende eeuw geven geen bewoning meer aan. Hier doet zich wellicht een zeldzame gelegenheid voor om een omgrachte hofstede in een niet door later bebouwing verstoorte staat te bestuderen. Wij zullen in latere afleveringen u zeker van de vorderingen van het onderzoek op de hoogte houden.

De vragenrubriek

Als u vragen of mededelingen heeft op archeologisch gebied, schroom dan niet contact op te nemen met de redactie of met Hans Joosten, Haarpad 36, 3451AZ Vleuten, tel.030-6772554